Міністерство охорони здоров"я України
КВНЗ КОР "Чорнобильський медичний коледж"

Папка № 7

Методичні рекомендації
для самостійної позааудиторної роботи з української мови (за професійним спрямуванням)

Тема ***"Морфологічні норми сучасної української літературної мови. Числівники, прийменники та дієслівні форми у професійному мовленні"***

Спеціальність: 223 Медсестринство
Спеціалізація: Лікувальна справа

Підготувала
викладач укр. мови
Т.М.Малюченко

м. Яготин

І. Тема. ***Морфологічні норми сучасної української літературної мови. Числівники, прийменники та дієслівні форми у професійному мовленні***

ІІ. Актуалізація теми. Кожен спеціаліст повинен правильно записувати числівники та цифрову інформацію у професійних текстах, використовувати додаткову літературу.

ІІІ. Учбові цілі. В результаті самостійної роботи студент повинен

знати:

- вживання числівників, прийменників, дієслівних форм у професійному мовленні;

уміти:

- правильно записувати цифрову інформацію;
- використовувати дієслівні форми та прийменникові конструкції у професійних текстах.

ІУ. Рекомендована література.

А.М. Медведюк. Практикум з ділової української мови. К.,2002.

У. Матеріали для опрацювання.

У.1. Базові знання, уміння, необхідні для опрацювання теми.

Дисципліна	*Знати*	*Уміти*
Українська мова	Морфологічні норми сучасної української мови	Дотримуватись морфологічних норм української мови Уміти користуватися

У.Матеріал для опрацювання.

Особливості використання числівників у ділових паперах

1. Уживати треба тільки книжні числівники:

неправильно	**правильно**
півлітра, половина літра	*500 мл (п"ятсот грамів; 0,5 л)*
півсотні, половина сотні	*50 (п"ятдесят)*
пара	*два, дві,двоє*
десяток	*десять*
сотня	*сто*
півтораста мільйона	*500 000 (один мільйон п"ятсот тисяч)*
півтораста тонн	*150 т (сто п"ятдесят тонн)*
чверть літра	*0,25 л (нуль цілих і двадцять п"ять сотих літра)*
чверть години	*15 хв. (п"ятнадцять хвилин)*
чвертка паперу	*одна четверта аркуша паперу*
чверть кілометрова відстань	*відстань довжиною 0,25 км (кілометра)*
1,5 см, півтора сантиметра	*1 см 5 мм (один сантиметр п"ять міліметрів)*

1,5 г, півтора грама	*1 г 45 мг (один грам п”ять міліграмів)*
1,5 грн. півтори гривні	*1 грн. 50 к. (однаь гривня п”ятдесят копійок)*
1,5 тис., півтори гривні	*1 грн 50 к. (одна гривня п”ятдесят копійок)*
1,5 тис., півтори тисячі	*1 500 (одна тисяча п”ятсот)*
20,5 кг, двадцять із половиною кілограмів	*20 кг 500 г (двадцять кілограмів п”ятсот грамів)*
1,5 год, півтори години	*1 год 30 хв (одна тридцять хвилин)*
дюжина стільців	*12 (дванадцять) стільців*
в однім варіанті	*в одному варіанті*
в одно місце	*в одне місце*

Але можливі конструкції типу: *половина міста, вів вулиці, пів”ящика, пів підвал, півострів, чвертьфінал, півтора раза, півтори рибини, півтора кавуна*.

Слово *половина* не може вживатися з означенням *більше, менше, значна*, *переважна* (*половина* не може бути більшою, меншою значною і под.).

2. Числівникові конструкції на позначення приблизної кількості обмежуються, а нечасте їх використання здійснюється через зазначення рамок або за допомогою слів *більше, менше, до, понад* для більшої точності та достовірності мовлення.

неправильно	**правильно**

кількасот	*300-700*
кількадесят	*40-60*
кільканадцять	*15-18*
декілька	*5-7*
сімсот з лишком	*понад сімсот або більше семисот*
ледь не тисяча	*900-980*
біля тисячі	*до тисячі (із тисячу)*
майже тисяча	*або*
близько тисячі	*менше тисячі*
без малого сотня штук	*(як) менше ніж сто (до ста) штук*
порядка десяти чоловік	*до десяти чоловік*

3. В умові метаматичної задачі дробові числівники слід читати й писати повністю: *три четвертих, п''ять шостих, дев''ять десятих.*

У доповідях та звітах уникають уживання простого дробу і якщо у знаменнику стоїть *2, 3, 4,* то замість *1/2, 1/3, 1/4* треба писати й говорити: *половина, третина, чверть* – без числівника *одна.*

неправильно	**правильно**
0,5 або 1/2 інформації	*половина інформації*
3/4 податків	*0,75 % (нуль цілих і сімдесят п''ять сотих) податків*
менше однієї чверті даних	*менше чверті даних*
завезено одну третину	*завезено третину вантажу*

вантажу

Але при протиставленні, а також при спеціальному наголошуванні вживають форму дробових числівників: одну третину врожаю було зібрано й вивезено, а дві треті лишилося на полях.

5. Прості кількісні числівники, що позначають однозначне число без назви іменника чи одиниці виміру, часові межі пишуться словами.

неправильно	**правильно**
З 5 замовлень ми отримали лише 2	*Із п”яти замовлень ми отримали лише два;*
Чекаю Вас із 4-ма	*Чекаю Вас із чотирма варіантами але Чекаю Вас із 4-а екземплярами продукції*
Відрядження на 2-3 місяці	*Відрядження на два-три місяці.*

6. У цифровому позначенні перевага надається арабським цифрам за винятком членування (рубрикації) тексту.

7. Словами пишуться однозначні числівники на позначення часових меж та складні й складені числівники на початку речення.

неправильно	**правильно**
6-й тиждень...	*Шостий тиждень...*
50-ті роки...	*П”ятдесяті роки...*
2 години...	*Дві години...*

16-го березня...	*Шістнадцятого березня...*
25 днів...	*Двадцять п”ять днів...*

8. Порядковий числівник другий *(-а, -е, -і)* треба вживати лише після числівника *перший* (*-а, -е, -і)* або після будь-якого порядкового числівника (на означення послідовності, порядку). В інших випадках слід уживати займенник *інший.* Виняток становить однозначно парні значення або органи, чи контекст.

неправильно	**правильно**
Один проект розглянули	*Один проект розглянули*
20.12.2001, а другий -	*20.12.2001, а інший – 20.01.2002*
20.01.2002	*(якщо їх більше двох)*
Перший проект	*перший проект затвердили*
затвердили 05.12.2000,	*05.12.2000, а другий – 30.01.2001*
а інший – 30.01.2001	*(якщо їх лише два).*
Одним оком бачу гірше,	*Одним оком бачу гірше,*
ніж іншим.	*ніж другим.*
Від одного боку річки	*Від одного боку річки до*
до іншого всього 15 метрів	*другого всього 15 м.*

9. У формах **М**. відмінка однини порядкові числівники (не означення

узгодження з іменником, прикметником чи займенником чоловічого та середнього роду) мають закінчення –**ому**, а не **–ім.**

неправильно	**правильно**
на першім етапі	*на першому етапі*
на восьмім	*на восьмому повороті*

10. Не можна використовувати паралельні й розмовні форми на

позначення часу і вживати для цього прийменник **у (в).**

неправильно	**правильно**
Зустріч відбудеться пів	*Зустріч відбудеться о 18.30*
на сьому (до сьомої) вечора	*(18 год. 30 хв.)*
За чверть до 10 ранку	*О 9.45 (о 9 год. 45 хв.) усі*
всі розійшлися	*розійшлися*
Збори завершилися	*Збори завершились о 13.00*
в 13 дня.	*(о 13 год).*
Початок засідання	*Початок засідання о 16.00*
у 4 години.	*(о 16 год)*

11. Називаючи точний час, треба пам”ятати, що до 30 хв. треба вживати прийменник **на,** а після 30 хв. – прийменник **за**.

неправильно	**правильно**
пів сьомої (години)	*пів на сьому (годину)*

п’ятнадцять (хвилин)	*п’ятнадцять (хвилин)*
восьмої (години)	*на восьму (годину)*
без десяти (хвилин)	*за десять (хвилин) третя*
три (години)	*(година)*

Отже, форму *у скільки годин*? слід замінити на – *о котрій годині*?, а форму *скільки годин*? – *на котра година*?

можна : *чверть на сьому і чверть по шостій, за двадцять сьому і двадцять до сьомої.*

неправильно	**правильно**
Зараз одинадцять (11) годин	*Зараз одинадцята година (або 11.00)*
Буду відсутній до дванадцяти (годин)	*Буду відсутній до дванадцятої (години)*
Зателефонуйте після десяти (годин)	*Зателефонуйте після десятої (години)*

Увага! У певному контексті прийменник **на** вказує на приблизність (*Повернуся на 10 годину*), а прийменник **о (об)** указує на точний час *(Повернуся о 10 годині або Повернуся об 11 годині).*

12. Уживання прийменника **у (в)** можливе лише тоді, коли після нього йде слово *кількість, розмір, сума*, а далі – числівник із поясненням кількості, розміру, суми (чого)

неправильно	**правильно**
Книжки кількістю	*Книжки в кількості*
7 екземплярів	*7 примірників*

Допомога розміром у 4 мільйони доларів	*Допомога в розмірі 4 млн доларів США або 4 000 000 $ США*
Грошова субсидія на суму в 11 грн. (гривень) 70 к. (копійок)	*Субсидія в сумі 11 грн 70 к.*

При прислівниках типу *завтовшки, завглибшки, завширшки* та при **Ор**. відмінку іменників *вага, діаметр, місткість* перевага надається безприйменниковим конструкціям:

Стіни будинку були затовшки 11 см; Біля броду річка була завглибшки 4 м; адійшов вантаж вагою 350 т; Цистерна місткістю 85 т була порожньою.

Також без прийменника слід використовувати числівники в таких конструкціях:

обстеження двома циклами

опитування (іспит) одним заходом

дослідження трьома етапами

неправильно	**правильно**
Оподаткування забезпечило економічний ефект у 10 тисяч гривень кожного року.	*Оподаткування забезпечило економічний ефект 10 000 грн щороку.*
Відстань у 700 км автобус	*Відстань 700 км автобус*

подолав за 9 год	*подолав за 9 год.*

Уникнути прийменнико-відмінкової форми можна шляхом перебудови речення.

неправильно	**правильно**
Будинок був висотою в 70 метрів	*Висота будинку була 70 метрів*
Будинок був заввишки з 70 метрів	*Висота будинку дорівнювала (сягала) 70 метрів*

13. Багатозначні цифрові числа розбивають на класи за допомогою пропусків: *20 705 149, 174 000, 3 172*, але розбивають на групи цифри в числах, що позначають номер (після знака №), у марках машин механізмів, у позначеннях нормативних документів.

14. Коли перераховують декілька порядкових числівників, то літери чи позначення одиниць виміру треба ставити лише після останнього: у *7, 13, 15* та *19*-му будинках; пакунки на *5, 8, 10 і 12* кг.

15. Ступінь точності числових значень величин, що наводяться в документі, має забезпечувати найбільшу їх інформативність; при цьому треба, щоб у ряду однотипних даних ступінь точності (кількість цифр після коми) був однаковим: *довжина* заготівок *1,50; 1,75; 2,00 см.*

Примітка. Наявність чи відсутність іменника при числовій назвіі залежить віід конкретного документа.

Завдання для самоконтролю

1. **Утворені словосполучення запишіть в орудному відмінку**.

62/т, 84/м, чверть/кг, 78/дискета, 48/грн., півтори/год;

46/ файл, 5,2/відсоток, півтори /тижня, 1003/мікроб, 504/слово,

1000000/житель, 10-ро/малюк, третина/путь, півтораста/га, кількадесят/раз.

2. **Утворіть від поданих дієслів можливі дієприкметники чоловічого роду.**

Сказати, збільшити, очікувати, записувати, просити, викликати, зробити, опрацьовувати, контролювати, виконувати.

3. **Перекладіть російські словосполучення українською мовою.**

Товариш по училищу. Прийти по делу. Дежурить по выходным.

Не по силам. Пришлось по вкусу. По заказу. По собственному желанию. Работать по схеме. По закону. Учебник по хирургии. Послать по почте. Идти по улице. Кружок по изучению английского языка. Проживать по адресу. Консультация по средам.

У. Матеріал для опрацювання.

Особливості використання числівників у ділових паперах

2. Уживати треба тільки книжні числівники:

неправильно	**правильно**
півлітра, половина літра	*500 мл (п"ятсот грамів; 0,5 л)*
півсотні, половина сотні	*50 (п"ятдесят)*
пара	*два, дві, двоє*
десяток	*десять*
сотня	*сто*
півтораста мільйона	*500 000 (один мільйон п"ятсот тисяч)*
півтораста тонн	*150 т (сто п"ятдесят тонн)*
чверть літра	*0,25 л (нуль цілих і двадцять п"ять сотих літра)*
чверть години , паперу	*15 хв. (п"ятнадцять хвилин) чвертка одна четверта аркуша паперу*
чвертькілометрова відстань	*відстань довжиною 0,25 км (кілометра)*
1,5 см, півтора	*1 см 5 мм (один сантиметр 5 міліметрів)*
1,5 г, півтора грама	*1 г 45 мг (один грам п"ять міліграмів)*
1,5 грн. півтори гривні	*1 грн. 50 к. (однаь гривня п"ятдесят копійок)*
1,5 тис., півтори гривні	*1 грн 50 к. (одна гривня п"ятдесят копійок)*
1,5 тис., півтори тисячі	*1 500 (одна тисяча п"ятсот)*
20,5 кг, двадцять із	*20 кг 500 г (двадцять кілограмів*

половиною кілограмів	*п”ятсот грамів)*
1,5 год, півтори години	*1 год 30 хв (одна тридцять хвилин)*
дюжина стільців	*12 (дванадцять) стільців*
в однім варіанті	*в одному варіанті*
в одно місце	*в одне місце*

Але можливі конструкції типу: *половина міста, вів вулиці, пів”ящика, пів підвал, півострів, чвертьфінал, півтора раза, півтори рибини, півтора кавуна*.

Слово *половина* не може вживатися з означенням *більше, менше, значна*, *переважна* (*половина* не може бути більшою, меншою значною і под.).

2. Числівникові конструкції на позначення приблизної кількості обмежуються, а нечасте їх використання здійснюється через зазначення рамок або за допомогою слів *більше, менше, до, понад* для більшої точності та достовірності мовлення.

неправильно	**правильно**
кількасот	*300-700*
кількадесят	*40-60*
кільканадцять	*15-18*
декілька	*5-7*
сімсот з лишком	*понад сімсот або більше семисот*
ледь не тисяча	*900-980*
біля тисячі	*до тисячі (із тисячу)*
майже тисяча	*або*
близько тисячі	*менше тисячі*
без малого сотня штук	*(як) менше ніж сто (до ста) штук*
порядка десяти чоловік	*до десяти чоловік*

3. В умові метаматичної задачі дробові числівники слід читати й

писати повністю: *три четвертих, п”ять шостих, дев”ять десятих.*

У доповідях та звітах уникають уживання простого дробу і якщо у знаменнику стоїть *2, 3, 4,* то замість *1/2, 1/3, 1/4* треба писати й говорити: *половина, третина, чверть* – без числівника *одна.*

неправильно	**правильно**
0,5 або 1/2 інформації	*половина інформації*
3/4 податків	*0,75 % (нуль цілих і сімдесят п”ять сотих) податків*
менше однієї чверті даних	*менше чверті даних*
завезено одну третину вантажу	*завезено третину вантажу*

Але при протиставленні, а також при спеціальному наголошуванні вживають форму дробових числівників: одну третину врожаю було зібрано й вивезено, а дві треті лишилося на полях.

5. Прості кількісні числівники, що позначають однозначне число без назви іменника чи одиниці виміру, часові межі пишуться словами.

неправильно	**правильно**
З 5 замовлень ми отримали лише 2	*Із п”яти замовлень ми отримали лише два*
	Із 5 кг замовлень цвяхів ми отриали лише 2 кг.
Чекаю Вас із 4-ма	*Чекаю Вас із чотирма варіантами*
	але
	Чекаю Вас із 4-а екземплярами продукції
Відрядження на 2-3 місяці	*Відрядження на два-три місяці.*

6. У цифровому позначенні перевага надається арабським цифрам за винятком членування (рубрикації) тексту.

7. Словами пишуться однозначні числівники на позначення часових меж та складні й складені числівники на початку речення.

неправильно	**правильно**
6-й тиждень...	*Шостий тиждень...*
50-ті роки...	*П"ятдесяті роки...*
2 години...	*Дві години...*
16-го березня...	*Шістнадцятого березня...*
25 днів...	*Двадцять п"ять днів...*

8. Порядковий числівник другий *(-а, -е, -і)* треба вживати лише після числівника *перший* (*-а, -е, -і)* або після будь-якого порядкового числівника (на означення послідовності, порядку). В інших випадках слід уживати займенник *інший.* Виняток становить однозначно парні значення або органи, чи контекст.

неправильно	**правильно**
Один проект розглянули	*Один проект розглянули*
	20.12.2001,
20.12.2001, а другий -	*а інший – 20.01.2002*
20.01.2003	*(якщо їх більше двох)*
Перший проект	*перший проект затвердили*
затвердили 05.12.2000,	*05.12.2000, а другий – 30.01.2001*
а інший – 30.01.2001	*(якщо їх лише два).*
Одним оком бачу гірше,	*Одним оком бачу гірше,*
ніж іншим.	*ніж другим.*
Від одного боку річки	*Від одного боку річки до другого*
до іншого всього 15 метрів	*всього 15 м.*

9. У формах **М**. відмінка однини порядкові числівники (не означення

узгодження з іменником, прикметником чи займенником чоловічого та середнього роду) мають закінчення –**ому**, а не **–ім.**

неправильно	**правильно**
на першім етапі	*на першому етапі*
на восьмім	*на восьмому повороті*

10. Не можна використовувати паралельні й розмовні форми на

позначення часу і вживати для цього прийменник **у (в).**

неправильно	**правильно**
Зустріч відбудеться пів	*Зустріч відбудеться о 18.30*
на сьому (до сьомої) вечора	*(18 год. 30 хв.)*
За чверть до 10 ранку	*О 9.45 (о 9 год. 45 хв.) усі*
всі розійшлися	*розійшлися*
Збори завершилися	*Збори завершились о 13.00*
в 13 дня.	*(о 13 год).*
Початок засідання	*Початок засідання о 16.00*
у 4 години.	*(о 16 год)*

11. Називаючи точний час, треба пам”ятати, що до 30 хв. треба вживати прийменник **на,** а після 30 хв. – прийменник **за**.

неправильно	**правильно**
пів сьомої (години)	*пів на сьому (годину)*
п”ятнадцять (хвилин)	*п”ятнадцять (хвилин)*
восьмої (години)	*на восьму (годину)*
без десяти (хвилин)	*за десять (хвилин) третя*
три (години)	*(година)*

Отже, форму *у скільки годин*? слід замінити на – *о котрій годині*?, а форму *скільки годин*? – *на котра година*?

можна : *чверть на сьому і чверть по шостій, за двадцять сьому і двадцять до сьомої.*

неправильно	**правильно**
Зараз одинадцять (11) годин	*Зараз одинадцята година (або 11.00)*
Буду відсутній до дванадцяти (годин)	*Буду відсутній до дванадцятої (години)*
Зателефонуйте після десяти (годин)	*Зателефонуйте після десятої (години)*

Увага! У певному контексті прийменник **на** вказує на приблизність (*Повернуся на 10 годину*), а прийменник **о (об)** указує на точний час *(Повернуся о 10 годині або Повернуся об 11 годині).*

12. Уживання прийменника **у (в)** можливе лише тоді, коли після нього йде слово *кількість, розмір, сума*, а далі – числівник із поясненням кількості, розміру, суми (чого)

неправильно	**правильно**
Книжки кількістю 7 екземплярів	*Книжки в кількості 7 примірників*
Допомога розміром у 4 мільйони доларів	*Допомога в розмірі 4 млн доларів США або 4 000 000 $ США*
Грошова субсидія на суму в 11 грн. (гривень) 70 к. (копійок)	*Субсидія в сумі 11 грн 70 к.*

При прислівниках типу *завтовшки, завглибшки, завширшки* та при **Ор**.

відмінку іменників *вага, діаметр, місткість* перевага надається безприйменниковим конструкціям:

Стіни будинку були затовшки 11 см; Біля броду річка була завглибшки 4 м; адійшов вантаж вагою 350 т; Цистерна місткістю 85 т була порожньою.

Також без прийменника слід використовувати числівники в таких конструкціях:

обстеження двома циклами

опитування (іспит) одним заходом

дослідження трьома етапами

неправильно	**правильно**
Оподаткування забезпечило економічний ефект у 10 тисяч гривень кожного року.	*Оподаткування забезпечило економічний ефект 10 000 грн щороку.*
Відстань у 700 км автобус подолав за 9 год	*Відстань 700 км автобус подолав за 9 год.*

Уникнути прийменнико-відмінкової форми можна шляхом перебудови речення.

неправильно	**правильно**
Будинок був висотою в 70 метрів	*Висота будинку була 70 метрів*
Будинок був заввишки з 70 метрів	*Висота будинку дорівнювала (сягала) 70 метрів*

13. Багатозначні цифрові числа розбивають на класи за допомогою пропусків: *20 705 149, 174 000, 3 172*, але розбивають на групи цифри в числах, що позначають номер (після знака №), у марках машин механізмів, у позначеннях нормативних документів.

14. Коли перераховують декілька порядкових числівників, то літери чи

позначення одиниць виміру треба ставити лише після останнього: у *7, 13, 15* та *19*-му будинках; пакунки на *5, 8, 10 і 12* кг.

15. Ступінь точності числових значень величин, що наводяться в документі, має забезпечувати найбільшу їх інформативність; при цьому треба, щоб у ряду однотипних даних ступінь точності (кількість цифр після коми) був однаковим: *довжина* заготівок *1,50; 1,75; 2,00 см.*

Примітка. Наявність чи відсутність іменника при числовій назвіі залежить віід конкретного документа.

Завдання для самоконтролю

Завдання 1

Перепишіть, вставляючи пропущені сполучні голосні. Складіть прості і складні речення з цими словами:

Житт…пис, сам…вчитель, прац…здатність, звук…вловлювач, шлак…блок, овоч…сховище, кров…обіг, земл…трус,

Завдання 2

Складіть речення із словосполученнями.

Завдяки наданим послугам, розписатися про отримання,виступити на захист, заходи для попередження правопорушень, всупереч домовленості

Завдання 3

Виправте помилки у будові речень.

1. Наше завдання вийти і завоювати міжнародний ринок збуту.
2. Прошу стягнути з Петрова М. І. матеріальну шкоду, завдану заняттям квартири на мою користь.
3. Потрібно виконати вказані умови у місячний термін.

Завдання 4

Перекладіть українською мовою.

По приказу
По заказу
По требованию
По собственному желанию
По поручению
По закону
Послать по почте
Пришлось по вкусу
Прийти по делу
По последней моде
Учебник по языку
Идти по улице
По инициативе

Завдання 5

Запишіть словосполучення, добираючи з дужок найбільш точне слово.

Виборча (компания, кампания); (діставати, здобувати, набувати) освіту;(обіймати, осягати, посідати) посаду; (грунтовне, вичерпне, всебічне) видання; (оплачувати, сплачувати, платити) борги; (доступний, досяжний, зрозумілий) виклад.